

Förstudierapport inom Juridiska databastjänster 2020

Diarienummer 23.2-3791-20

KAMMARKOLLEGIET

Innehåll

1 Sammanfattning	3
2 Inledning	4
3 Information om ramavtal.....	7
4 Offentlig sektors behov.....	8
5 Marknadsundersökning	23
6 Lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd.....	28
7 Hållbarhet	29
8 Säkerhet	32
9 E-handel.....	34
10 Slutsatser	35
11 Källförteckning.....	36

1 Sammanfattning

Det finns i dagsläget inget statligt ramavtal inom juridiska databastjänster. Statens inköpscentral vid Kammarkollegiet har med anledning av framställda behov av ett statligt ramavtal inom det berörda området initierat en förstudie för att utreda om en upphandling ska genomföras.

Informationsinhämtning har skett genom en enkät som skickats ut till avropsberättigade myndigheter. Därefter har projektgruppen haft referensgruppsmöten där representanter från ca 20 stycken olika myndigheter deltog. Vidare har separat möte genomförts med Bibsamkonsortiet (nedan Bibsam). Marknadsanalysen har skett i form av leverantörsmöten med företag verksamma inom området, samt genom en leverantörsenkät. Behovs- och marknadsanalysen finns sammanfattad i denna rapport.

Med hänsyn taget till det som har framkommit vid arbetet med förstudien finner projektgruppen att det finns ett behov av ett statligt ramavtal inom området, men att det finns bristande konkurrens då leverantörerna är nischade och tillgodoser olika behov. Projektgruppen rekommenderar därför att det inte genomförs en upphandling för ett statligt ramavtal.

Förstudierapporten framtagen av:

Birgitta Engström och Matilda Sjöberg

2 Inledning

2.1 Bakgrund till förstudien

Förstudien är genomförd av Kammarkollegiet och omfattar juridiska databastjänster.

Kammarkollegiet har ansvaret för upphandlingsverksamheten inom den statliga inköpssamordningen. Detta innebär att myndigheten har som uppdrag att ingå ramavtal för varor och tjänster som är avsedda för andra statliga myndigheter.

Enligt förordning (1998:796) om statlig inköpssamordning ska det finnas ramavtal eller andra gemensamma avtal som effektiviserar upphandlingarna för varor och tjänster som myndigheterna upphandlar ofta, i stor omfattning eller som uppgår till stora värden.

2.2 Syfte med förstudien

Huvudsyftet med förstudien är att i ett tidigt skede utreda huruvida området uppfyller något av kriterierna ovan eller på annat sätt anses lämpligt för att en upphandling ska genomföras. Om det konstateras att en upphandling förordas kommer även förutsättningar för en sådan att kartläggas.

Vidare är syftet med förstudien att samla information och kunskap om pågående utveckling inom området, samt om vilka behov som myndigheterna har. Förstudien ska även belysa hur en eventuell upphandlingen kan genomföras och därmed ge underlag till såväl upphandlingsstrategin som kommande upphandlingsdokument. I sammanhanget ska särskilt beaktas att ramavtalet ska vara lätt att avropa från, i vilken uträkning det kommer krävas stöd från ramavtalsförvaltningen samt eventuellt samspel med leverantörsmarknaden gällande förändringar i upplägg, kravställning etc.

Samtliga rekommendationer som lämnas i samband med denna förstudie kan komma att prövas på nytt, ändras och anpassas i en kommande upphandling då ny information kan tillkomma och förutsättningar kan ändras med tiden.

2.3 Omfattning och avgränsningar i förstudien

Förstudierapporten beskriver nuläge och erfarenheter inom området. Den innehåller avropande myndigheters och leverantörers synpunkter på området samt deras förslag rörande upplägg av en eventuellt kommande upphandling. Därtill innefattar förstudierapporten en analys av myndigheters behov och marknadens utbud.

Förstudierapporten innehåller inte någon kravspecifikation till en eventuellt kommande upphandling, och således är eventuella krav som kan ställas endast beskrivna på en övergripande nivå.

2.4 Målgrupp

Förstudien riktar sig i första hand till följande målgrupper.

- Berörda personer inom Kammarkollegiet.
- Beställare, upphandlare, inköpare och övriga anställda eller verksamma i statliga myndigheter som använder våra ramavtal, samt de som inte gör det idag.
- Leverantörer – potentiella ramavtalsleverantörer till Kammarkollegiet.

2.5 Metod för förstudien

Förstudiearbetet har utförts i enlighet med Kammarkollegiets projektstyrningsmetodik. Den innefattar:

- initiering av projektet med definition av projektets huvudsakliga mål i form av ett projektdirektiv,
- detaljerad planering, dvs. en projektbeskrivning och planering av projektets aktiviteter,
- genomförande som omfattat informationsinsamling, analys och författande av förstudierapporten,
- leverans av förstudien med föregående kvalitetssäkring.

Informationsinsamlingen till förstudien har skett genom att en enkät har skickats ut till avropande myndigheter innehållande frågor kopplade till området och till utformningen av en eventuellt kommande upphandling. Därtill har två referensgrupper med deltagare från olika avropande myndigheter deltagit i förstudien och bidragit med värdefull information och synpunkter. Projektgruppen har även haft separat möte med Bibsam¹.

Leverantörer på området har haft möjlighet att besvara en leverantörsenkät genom en länk på avropa.se. Vidare har projektgruppen haft möten med leverantörer för att få deras syn på branschen och dess utveckling.

Det kommer att göras en samlad bedömning av all information som inkommer i förstudien för att på så sätt undersöka om en upphandling ska göras på området och i sådant fall hur den ska utformas på bästa sätt. Det kan innebära att förslag från enskilda intressenter inte alltid kan beaktas vid utformningen av en eventuellt kommande upphandling.

---

¹ För mer information om Bibsam se under avsnitt 2.6 Definitioner och förklaringar.

2.6 Definitioner och förklaringar

I förstudien förekommer ett en del begrepp som används i den här förstudierapporten respektive inom branschen, se nedan:

Bibsam

Med Bibsam avses ett konsortium som för svenska universitet, högskolor, myndigheter och statliga forskningsinstitut tecknar licensavtal för elektroniska tidskrifter och databaser. I dagsläget deltar ca 84 olika organisationer i minst ett av de cirka 40 stycken avtalen som Bibsam tecknat.

Informationsdatabastjänster

Med informationsdatabastjänster avses företagsfaktabaser, dvs. tjänster som tillhandahåller information om företags ekonomiska ställning m.m.

WCAG

Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) är internationellt etablerade rekommendationer för tillgängligt innehåll på webben. Kriterierna i WCAG är indelade i tre olika nivåer: nivå A, nivå AA och nivå AAA. Nivå A är den lägsta ambitionsnivån och nivå AAA är den högsta ambitionsnivån.

Webbaserade juridiska rättsdatabastjänster

Webbaserad tjänst som ger medarbetare tillgång till sammanhållen juridisk information, vilken kan vara både bred och specifik samt inkludera ett antal juridiska ämnesområden.

3 Information om ramavtal

Information om ramavtal förmedlas på www.avropa.se. Där publiceras bl.a. listor över ramavtalsleverantörer och avropsberättigade myndigheter, avtalsdokument, avropsmallar, samt vägledningar med stöd för avropsberättigande myndigheter vid avrop.

Kammarkollegiet genomför också regelbundet olika typer av seminarier kopplat till respektive ramavtalsområde, två så kallade Avropadagar riktade till myndigheter och tre leverantörsdagar fördelat på leverantörer inom IT-och telekom, resebranschen samt övriga varor och tjänster. Därutöver ges vägledning och stöd i samband med bl.a. avrop från ramavtalen via såväl mail som telefon.

4 Offentlig sektors behov

4.1 Inledning

För att kartlägga behovet inom offentlig sektor gällande det aktuella ramavtalsområdet samt fånga in och analysera synpunkter på det befintliga ramavtalet har det i förstudien genomförts dels en enkätundersökning dels referensgruppsmöten med bl.a. deltagare från de myndigheter som i enkäten anmält sitt intresse för att ingå i referensgruppen. Vidare har projektgruppen haft möte med Bibsam.

4.2 Myndighetsenkät

En enkät gick ut till 244 avropsberättigade myndigheter. Enkäten besvarades av 105 respondenter, vilket ger en svarsfrekvens på 43 %.

Syftet med enkäten var att undersöka behovet av samt önskemål kring Juridiska databastjänster inom ramavtalsområdet. Vidare var syftet att ge myndigheterna möjlighet att dela med sig av sina erfarenheter rörande aktuella tjänster och ge generella synpunkter avseende en eventuellt kommande upphandling av ett statligt ramavtal.

4.2.1 Redovisning av myndighetsenkät

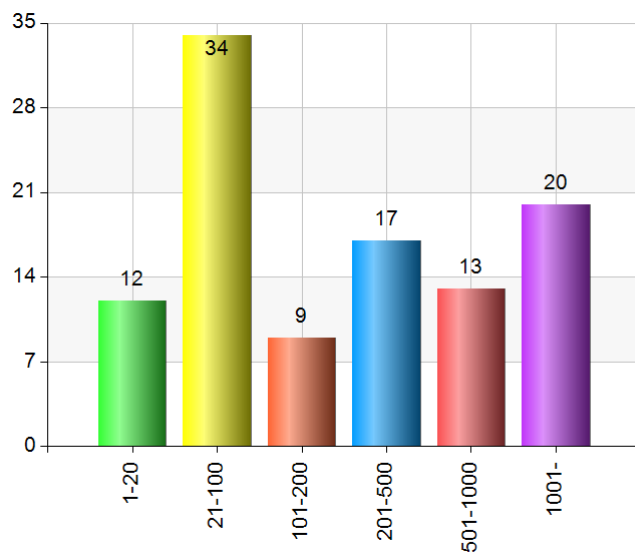
Nedan redovisas respondenternas svar på respektive frågeställning i enkäten.

4.2.2 Hur många anställda har myndigheten?

Siffrorna ovanför staplarna i diagrammet avser antal respondenter som besvarat frågan med respektive alternativ.

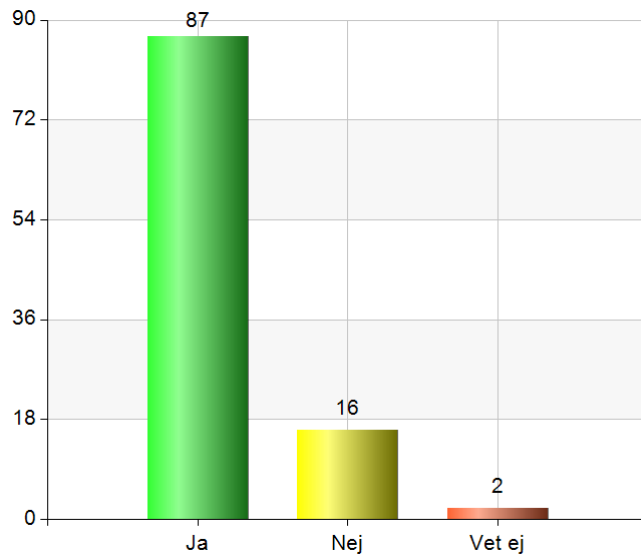
Antal respondenter

Antal anställda

4.2.3 Använder er myndighet idag juridiska databastjänster?

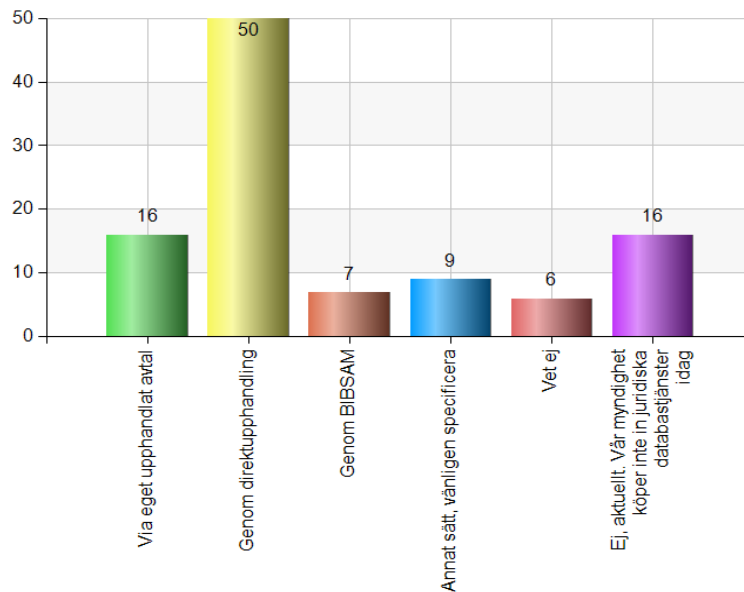
Antal respondenter

Svarsalternativ

4.2.4 Hur köper myndigheten in juridiska databastjänster idag?

Antal respondenter

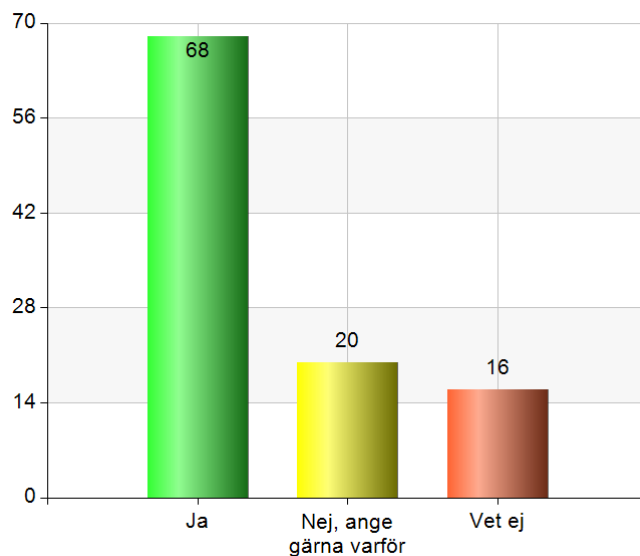

Svarsalternativ

De respondenter som svarade annat sätt på frågan i punkt 4.2.3 ombads specificera på vilket annat sätt aktuella tjänster köps in men inget av fritextsvaren angav några andra sätt än de som fanns som alternativ i diagrammet ovan.

4.2.5 Skulle er myndighet vara intresserad av att kunna avropa juridiska databastjänster på ett eventuellt statligt ramavtal?

Antal respondenter

Svarsalternativ

De respondenter som svarade nej på frågan ombads ange varför, majoriteten av respondenterna angav att deras myndighet inte har något behov av tjänsterna som avses medan en mindre del av respondenterna angav att de avropar tjänsterna genom avtalen som finns tecknade via Bidsam.

4.2.6 Beskriv vilken typ av juridiska databastjänster myndigheten avropat och från vilken leverantör.

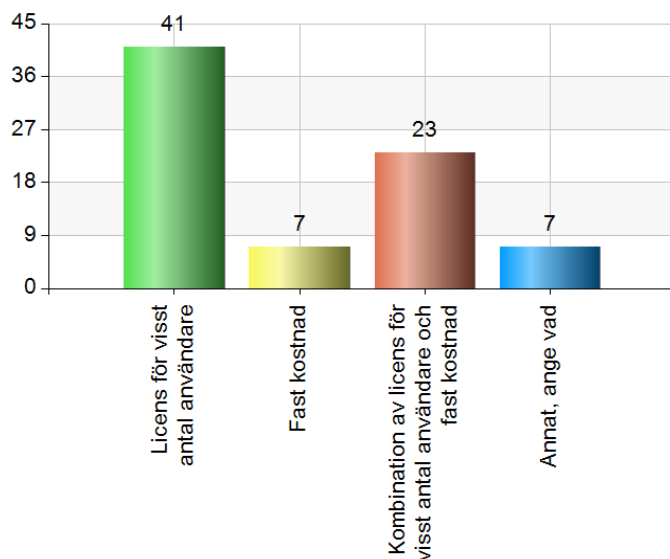
Majoriteten av de respondenter som besvarade frågan med att de hade genomfört avrop av juridiska databastjänster svarade att de hade använt Juno, som är Norstedts tjänst för aktuella tjänster. Några svarade att de använt JP Infonet och många svarade att de inte genomfört något avrop gällande aktuella tjänster.

4.2.7 Vad är er ungefärliga kostnad per år för juridiska databastjänster?

Svarsalternativ	Antal	%
0 - 50 000 kr	30	37,5
51 000 - 250 000 kr	23	28,8
251 001 - 500 000 kr	8	10
501 000 - 1 000 000 kr	6	7,5
1 000 001 - 3 000 000 kr	4	5
Mer än 3 000 000 kr	1	1,2
Vet ej	8	10
Total	80	100

4.2.8 Hur betalar ni idag för juridiska databastjänster?

Antal respondenter

Svarsalternativ

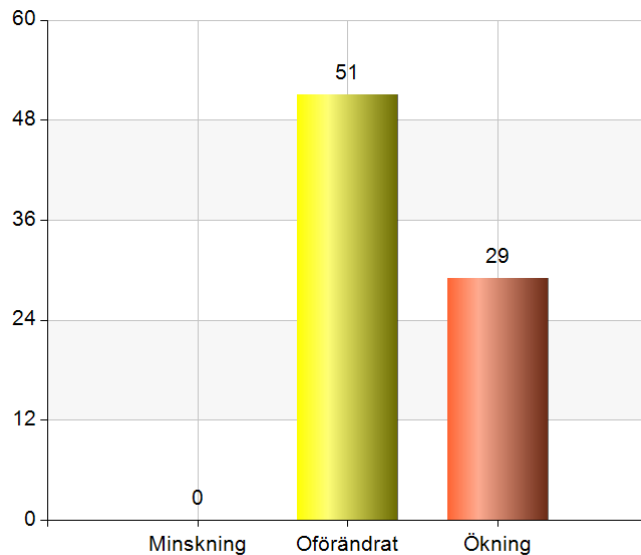
De respondenter som besvarade frågan med annat ombads specificera, nedan anges några exempel på svar som inkom.

- ”Ingen kostnad.”

- ”Licens för lärosäte av vår storlek enligt leverantörens egen indelning plus valda innehållstillägg vars kostnad styrs av samma storleksindelning.”
- ”Fast pris.”
- ”Licenskostnad + slagningskostnad.”
- ”Kostnaden baseras i regel på antal forskare och antal helårsstudenter, ibland avseende hela universitetet, ibland bara juridiska institutionen.”

4.2.9 Hur ser ni på ert framtida behov av juridiska databastjänster?

Antal respondenter

Svarsalternativ

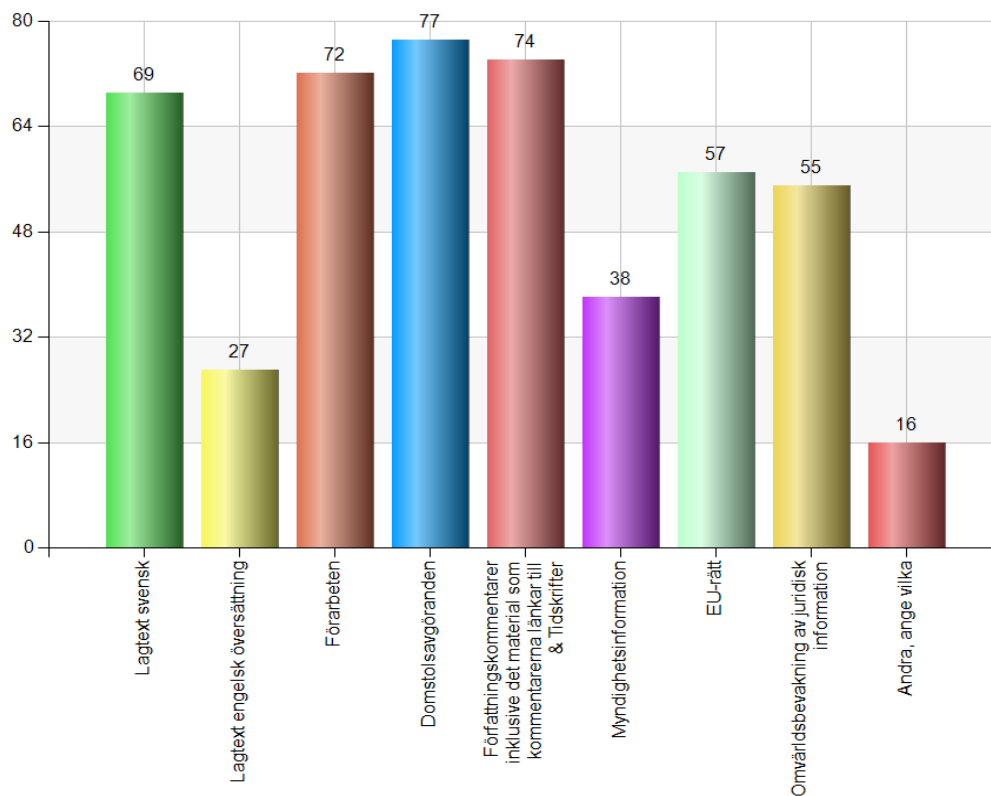
4.2.10 Vad är viktigt för er vid avrop? Välj/ange de tre viktigaste

Svarsalternativ	Antal	%
Ämnesbredd	50	61
Ämnesdjup	67	81,7
Funktionalitet webbplats	46	56,1
Pris	40	48,8
Kvalitet, ange gärna vad	30	36,6
Annat, ange vad	5	6,1
Total	238	290,2

4.2.11 Vilka delar skulle ni vilja ha med i en eventuell upphandling av juridiska databastjänster?

Till denna fråga hade respondenterna möjlighet att välja flera svar.

Antal respondenter

Nedan specificeras några av de svar som inkom från respondenter som besvarade frågan ovan med annat.

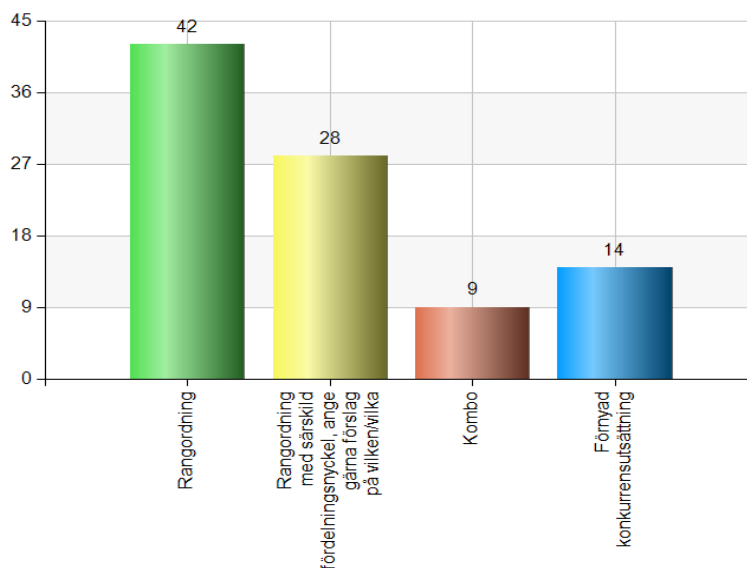
- ”Flera legala områden förändras väldigt snabbt varför det vore toppen att också få tillgång till digitala böcker som kopplar till olika legala områden. Istället för att många myndigheter köper samma typ av böcker som sen måste förnyas med jämna intervall.”
- ”Analyser och referat, domar och beslut, frågor och svar.”
- ”Juridiska e-böcker.”
- ”Analyser av nya lagar, praxis mm. skrivet av oberoende experter.”
- ”Svenska e-böcker inom alla lagstiftningsområden.”
- ”Doktrin och artiklar med djupgående analys av rättsfall och ny nationell lagstiftning samt EU rätt och internationella förhållanden.”
- ”Viktigt att databasen även innehåller avgöranden från underrätterna, dvs. både ex. förvaltningsrätterna och kammarrätterna.”

4.2.12 Finns det några tilläggstjänster inom området Juridiska databastjänster som ni skulle vara intresserade av (exempelvis kundsupport, användarutbildning, andra utbildningar)?

Denna fråga besvarades med fritextsvar och några exempel på tilläggstjänster som respondenterna önskar är folkbokföringstjänsten (SPAR), användarutbildningar och kundsupport, webbutbildningar inom olika områden såsom offentlig rätt och GDPR, tillgång till användarstatistik, möjlighet till fördjupad tolkning av exempelvis lagtext eller förarbeten och avtalsmallar.

4.2.13 Vilken avropsordning föredrar ni på området?

Antal respondenter

Svarsalternativ

4.2.14 Rangordning med särskild fördelningsnyckel, ange gärna förslag på vilken/vilka

- ”Behov av specifika juridikområden.”
- ”Ämnesbredd och ämnesdjup.”
- ”Kundens behov. Det är viktigt att vi kan få tjänster som innehåller fördjupad information, t.ex. i form av litteratur, kommentarer eller artiklar.”

4.2.15 Har ni några behov kopplade till tillgänglighet som bör omhändertas?

- ”Nej, vi har inga specifika behov men vi tycker det är viktigt att det omhändertas. I dagsläget är deras tjänster inte WCAG-anpassade och marknaden behöver nog drivas på.”
- ”Om det finns möjlighet att använda talsyntes eller motsvarande på texterna som ingår i tjänsten, för studenter med läshinder.”
- ”Vi vill kunna säkerställa att personer med funktionsnedsättning kan använda tjänsten genom att ställa krav på bl.a. tillgänglighetsstandarder.
- Viktigt att systemet är tillgängligt och inte ligger nere vilket kan regleras i avtalet för servicenivåer.”
- ”Databasen ska vara tillgänglig dygnet runt. Gärna kompatibel även med telefon/platta. Kundtjänst under kontorstid vid problem med drift eller frågor om avtal.”

4.2.16 Hur vill ni helst hantera beställningar av juridiska databastjänster när ni har ett kontrakt med en leverantör?

Nästan hälften av respondenterna svarade att de föredrar att få tillgång till leverantörens prislista över erbjudna tjänster och genomföra sina beställningar via e-post eller telefon. Nästan lika många respondenter svarade att de vill ha sina licenser och övriga tjänster som artiklar i ett e-handelssystem och genomföra sina beställningar genom att skapa sin egen varukorg i systemet.

4.2.17 Har ni några andra önskemål eller synpunkter som ni vill dela med er av rörande Juridiska databastjänster?

- ”Det finns svårigheter då det inte finns många aktörer med bra lagkommentarer.”
- ”För lärosäten och dess bibliotek finns behov av databastjänster som fungerar bra både i lärosätets IT-miljö och bibliotekets söksystem. En kunnig support hos leverantörer är ovärderligt då man stöter på problem.”
- ”AI teknik borde kunna utnyttjas i större utsträckning och jag undrande om inte det offentliga rättsinformationssystemet skulle kunna utvecklas som ett stöd.”
- ”Det finns ett fåtal aktörer på marknaden med något olika inriktningar. Vi kan komma att behöva anlita alla aktörer utifrån verksamhetens olika behov och skulle behöva möjlighet att köpa in licenser från flera leverantörer utan förnyad konkurrensutsättning.”

4.2.18 Sammanfattning av myndighetsenkät

Majoriteten av respondenterna i enkäten svarade inledningsvis att de använder sig av juridiska databastjänster i sitt arbete. Ca hälften av de som använder tjänsterna genomför sina inköp genom direktupphandling, vilket också förklarar svaren i punkt 4.2.4, där hela 68 % svarade att det finns ett intresse hos myndigheten av att kunna avropa tjänsterna på ett eventuellt kommande statligt ramavtal på området. Enbart ett fåtal av respondenterna har en årlig kostnad som hamnar över direktupphandlingsgränsen i dagsläget och majoriteten spår att deras behov framöver förblir oförändrat.

De viktigaste aspekterna för myndigheterna vad gäller avrop av juridiska databastjänster är ämnesbredd, ämnesdjup, funktionalitet/användarvänlighet på webbplats samt i sista hand pris. På frågan om vilken avropsordning myndigheterna skulle föredra svarade flertalet att de skulle föredra att genomföra sina eventuella avrop genom rangordning.

4.3 Referensgruppsmöte med myndigheter

Ett 30-tal avropsberättigade myndigheter som i enkäten, via avropa.se eller på annat sätt anmält intresse att medverka i referensgruppen bjöds in till digitala referensgruppsmöten. Projektgruppen genomförde referensgruppsmöten i två stora grupper, som i sin tur delades in i fyra olika team. Totalt deltog ca 20 personer.

Syftena med referensgruppsmötena var att, som ett komplement till enkäten, på ett fördjupat plan ge myndigheterna möjlighet att dela med sig av sina erfarenheter och ge generella synpunkter avseende en eventuellt kommande upphandling av ett statligt ramavtal.

4.3.1 Redovisning av referensgruppsmöten

Nedan redovisas under respektive avsnitt en sammanfattning av referensgruppens synpunkter.

4.3.2 Hur ser marknaden ut?

Marknaden kännetecknas av att det är ett fåtal större aktörer och att det är bristande konkurrens. Myndigheterna upplever att en av de större leverantörerna i dagsläget verkar ha en monopolliknande ställning vad gäller sin tjänst, som har mer omfattande kommentarer på vissa områden än sina konkurrenter. Andra leverantörer, som ex. vis JP Infonet, Infosoc och Bisnode verkar vara mer inriktade på att ha spetskompetens inom olika ämnesområden.

Myndigheternas behov skiljer sig åt – både mellan myndigheter och inom myndigheterna, mellan olika kategorier av användare. Vad gäller det senare finns det inom vissa större myndigheter såväl jurister som har mer fördjupad kunskap och som använder tjänster dagligen som handläggare som följer ett område mer specialiserat. Juridisk nyhetsbevakning är en viktig tjänst för användarna.

Det är vanligt att myndigheterna har avtal med fler leverantörer på olika delar för att täcka hela sitt behov.

4.3.3 Avropsordning, anbudsområden och antal leverantörer

Avropsordning som föreslås av referensgruppen är bl.a. nedanstående:

- Rangordning med särskild fördelningsnyckel utifrån myndighets behov.
- Förnyad konkurrensutsättning.

Kombinerad avropsordning förespråkas inte då såväl små som stora myndigheter kan ha specifika behov.

I huvudsak följande förslag lämnas på antal anbudsområden:

- Möjliggör för leverantörer att lämna anbud på både delar och helhet.
- Ha minst två delar – ett basutbud och ett mer specialiserat.
- Anpassa delar utifrån leverantörers tjänsteutbud.
- Utforma delar utifrån myndigheters behov, t.ex. av viss kombination av ämnesområden.

Hur många leverantörer som bör antas beror på vilken avropsordning som väljs – i vart fall två-tre leverantörer per del bör antas.

4.3.4 Krav på leverantörer

En del myndigheter ställer i regel krav på ISO 9001 kvalitetslednings- och ISO 14 001 miljöledningssystem, eller likvärdigt. Andra gör det beroende på hurvida det finns behov utifrån vilken upphandling det handlar om.

En myndighet lyfter fram att det kan vara lämpligt att ställa krav på referenser för att säkerställa att leverantören varit verksam på marknaden sedan viss tid tillbaka och har erfarenhet av både små och stora kunder.

4.3.5 Kravställning på tjänst

Leverantörernas tjänster skiljer sig åt, enligt referensgruppen, bl.a. beträffande följande:

- vilka rättskällor som ingår i tjänsten, hur heltäckande de är och även hur långt tillbaka i tiden de går. Exempelvis har enligt referensgruppen troligen enbart en leverantör lagtext med engelsk översättning. Samme leverantör är också sannolikt ensam om att ha länkning mellan EU-rätt och svensk rätt.
- hur många myndigheters publikationer som finns tillgängliga.
- vilka olika inloggningsmöjligheter som erbjuds – IP-inloggning, SSO, personliga konton etc. Det finns myndigheter som skulle vilja kravställa på viss inloggningsmöjlighet utifrån IT-säkerhetssynpunkt.
- Flera leverantörer tillhandahåller avtalsguide, som ger förslag på standardklausuler utifrån vissa givna parametrar.
- Flera leverantörer tillhandahåller omvärldsbevakning med juridisk information, som har varierande kvalitetsnivå.

Referensgruppen lyfte vad gäller kravställning sammanfattningsvis fram nedanstående:

- Ställ krav på att tjänster ska tillhandahållas genom en on-linetjänst, som finns tillgänglig via webben.
- Tjänsten ska finnas tillgänglig genom olika medier – dator, mobil och surfplatta.
- Ställ krav på support/vägledning/chatfunktion, samt stöd att hitta rätt/använda tjänsten/hur man söker bra.
- Ställ krav på utbildningar om hur man använder systemet.
- Ställ krav på hur långt före leverantör ska påannonsera support, underhåll och uppdateringar av systemet och under vilken tid på dygnet det ska ske är viktigt.
- Ställ krav på uppdateringsfrekvens.
- Sökfunktion och användarvänlighet är viktigt för referensgruppen.
- Lagkommentarer av hög kvalitet från källor med hög renommé är mycket viktiga för myndigheterna.
- Förarbeten bör gå långt tillbaka i tiden.
- Myndigheter behöver tillgång till rättsfall och avtalsmallar, samt i förekommande fall, av juridiska e-böcker.
- Ha möjlighet att ställa krav på personliga sidor och kunna lägga bokmärken på rättsutredningar.
- Bra om historik vad gäller tidigare sökningar tydliggörs, t.ex. genom länkar i annan färg.

Önskemål framställs om att det bör finnas möjlighet:

- Att använda tjänster utan att vara fysiskt på arbetsplatsen, vilket är särskilt viktigt i Corona-tider.
- Att anpassa till ett personligt nyhetsbrev, dvs. för de områden som man är intresserad av att följa.
- För myndigheter att få statistik över i vilken omfattning tjänst används av licensinnehavare, t.ex. vad gäller e-böcker.
- För e-böcker att vara länkningsbara från sidan – med direktlänkar.
- Att tjänster ska vara tillgänglighetsanpassade för personer t.ex. med funktionsvariationer, eller som är synskadade.

4.3.6 Särskilda lagkrav på berörda tjänster

- Cloud Act – vissa myndigheter får inte använda leverantörer med molntjänster som själv, eller genom underleverantör, är underkastad USA:s jurisdiktion.
- Dataskyddsförordningen (GDPR)²
- Kreditupplysningslag (1973:1173)

---

² Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data

4.3.7 Prissättning och utvärdering

Prissättning sker vanligen utifrån antalet användare av tjänsten³.

Sammanfattningsvis lyfts följande fram av referensgruppen vad gäller sådant som kan utvärderas och premieras:

- Tillhandahållande av administratörsverktyg, som möjliggör för myndigheten att på egen hand administrera konton.
- Både bredd och djup på de tjänster som tillhandahålls bör premieras.
- Det är viktigare med att användaren får kvalitet och korrekt information än pris.
- Snabba och korrekta uppdateringar och nyhetsbrev efterfrågas.
- Bra sökmöjligheter.
- Möjlighet att få redaktionella och ämnesspecifika nyhetsbrev.
- Användarvänlighet via testmiljö (vilket kan inkludera tillgänglighet)

4.3.8 Behov av att ställa arbetsrättsliga villkor i ev. upphandling

Referensgruppen bedömer inte att det är en riskbransch vad gäller lönedumpning.

4.3.9 Övriga problem inom branschen

- En leverantör har en monopolliknande ställning med sin tjänst, vilket kan inverka negativt vad gäller dennes prissättning.
- Samme leverantör vill inte frånga sin kategorisering gällande sina tjänster, vilket leder till att myndigheterna saknar möjlighet att anpassa tjänsten utifrån sina specifika behov.

4.3.10 Övriga områden som det kan finnas intresse av att ha ett statligt ramavtal på

Enligt referensgruppen kan behov av statligt ramavtal föreligga på följande områden:

- Informationsdatabastjänster – beroende på om myndigheterna redan har denna typ av tjänst i sitt upphandlingssystem eller inte. Potentiella leverantörer på det här området är bl.a. Bisnode, UC och Credit Safe. Exempel på engelskspråkiga databaser: Factiva, Business Searching Interface - Ebsco, Business Source Premier-Ebsco, EconLit - Ebsco, Eikon - Clarivate, Thomson, Factiva- Dow Jones, Orbis-Bureau van Dijk, Retriever Business-Retriever samt Statista-Statista
Det kan vara aktuellt att i sådant fall dela in en eventuell upphandling i olika delar.

---

³ För myndighet, som även har bibliotek för utomstående besökare som kan använda tjänsten, kan en sådan modell bli problematisk och total kostnad för användande av tjänsten har istället tidigare efterfrågats.

- AI-tjänster som har en automatiserad typ av behandlingar, t.ex. klausul för skadestånd.

4.3.11 Sammanfattning av referensgruppsmöten

Myndigheterna efterfrågar ett statligt ramavtal. Konkurrensen inom området juridiska rättsdatabastjänster bedöms dock som låg. Ett eventuellt ramavtal bör vara utformat så att myndigheter får sina olika behov tillgodosedda. Avropsordning kan vara rangordning med särskild fördelningsnyckel (myndigheters behov) eller förnyad konkurrensutsättning.

4.4 Möte med Bibsam

4.4.1 Bibsams uppdrag m.m.

Bibsam startades 1996, Till en början omfattade Bibsams uppdrag förhandling av elektroniskt vetenskapligt material och databastjänster för de stora universitetsbiblioteken. Successivt har Bibsams uppdrag utökats och utvecklats under årets lopp till att även omfatta tidskrifter, databaser och enstaka e-böcker.

En förutsättning för att en myndighet ska ha möjlighet att delta i Bibsam är att den är statligt finansierad. Först ansöker myndigheten om att få delta. För det fall myndigheten blir antagen tecknas ett samarbetsavtal. Därefter ger myndigheten Bibsam fullmakt att förhandla i organisationens ställe.

I dagsläget deltar ca 85 myndigheter i Bibsams avtal - samtliga bibliotek och stora lärosäten, samt en del andra myndigheter. De stora lärosätena står för ca 75 % av omsättningen.

Området juridiska rättsdatabastjänster är svårt att konkurrensutsätta pga. segmentering och bristande konkurrens. Bibsam förhandlar individuellt med varje leverantör. Den framförhandlade totalkostnaden för licenserna för respektive avtal fördelas av Bibsam på respektive myndighet – utifrån t.ex. myndighetens storlek eller antal jurister som använder tjänsten. Ibland har leverantören angett hur fördelningen av kostnad ska ske. Myndigheter kan välja att hoppa av eller ansluta sig till ett visst avtal en gång per år . Vanligtvis är avtalsperioden tre år.

5 Marknadsundersökning

5.1 Inledning

För att kartlägga marknadens utbud inom det aktuella området och fånga in och analysera synpunkter på området har det i förstudien genomförts dels en enkätundersökning riktad till leverantörer dels möten med leverantörer.

5.2 Marknaden

Marknaden rörande juridiska databastjänster är segmenterad och består av ca sex leverantörer som delvis är nischade inom olika delområden. Vad gäller rättsdatabastjänster med lagkommentarer föreligger, enligt leverantörer, en närmast monopolliknande situation inom många områden. I övrigt tillhandahåller leverantörer olika tjänster som paketeras olika och som tillgodoser olika behov. Vissa leverantörer tillhandahåller enbart en helhetslösning, medan andra leverantörer möjliggör avrop av delar.

Prissättning kan ske exempelvis genom helhetspaket för hela myndigheten för en viss tjänst, per visst antal licenser för specificerade användare eller genom en kombination av antal licenser och antal gånger en tjänst används.

Flera leverantörer lyfter fram vikten av att genomföra upphandling på ett sätt som främjar konkurrensen på området, t.ex. genom att anta alla leverantörer som kvalificerar sig och låta avropet styras av i första hand en särskild fördelningsnyckel baserat på avropsberättigads behov.

Leverantörerna har kollektivavtal eller motsvarande villkor för sina anställda respektive konsulter.

Leverantörerna tillhandahåller olika inloggningsmöjligheter till sina tjänster. Leverantörerna är personuppgiftsansvariga vad gäller både personer/medarbetare hos avropsberättigade som har behörighet till tjänsten och kontaktperson/er (och eventuellt attestant) hos avropsberättigade.

Leverantörerna påverkas inte av Brexit.

5.3 Leverantörsenkät

På avropa.se publicerades en länk till leverantörsenkäten. Projektgruppen informerade även sju leverantörer på marknaden om leverantörsenkäten genom e-post eller via kontaktformulär på leverantörens hemsida. Enkäten besvarades av fem respondenter.

5.3.1 Sammanfattning

Svaren i enkäten tyder på att leverantörerna på marknaden, som valt att besvara enkäten, har lite olika nisch vad gäller erbjudandet av tjänster inom området.

5.4 Möten med leverantörer

5.4.1 Om leverantörsmöten

Projektgruppen har genomfört fem separata leverantörsmöten. Vid leverantörsmötena har leverantörerna även fått möjlighet att kortfattat visa sina databastjänster inom det aktuella området. Leverantörerna gick igenom tjänstens struktur och uppbyggnad, sökvägar, indelningar m.m.

5.4.2 Redovisning av leverantörsmöten

Nedan redovisas under respektive avsnitt en sammanfattning av leverantörernas synpunkter.

5.4.3 Hur ser marknaden ut?

Det är en växande marknad, som kännetecknas av allt färre leverantörer och en allt mer ökande specialisering. Det finns två större aktörer på marknaden, Norstedts Juridik (nedan Norstedts) och JP Infonet. En leverantör upplevs av andra leverantörer ha en närmast monopolliknande ställning vad gäller att tillhandahålla rättsdatabaser med kommentarer. Följande leverantörer erbjuder i dagsläget möjlighet att avropa rättsdatabastjänster utan kommentarer i olika delar och konkurrerar delvis med varandra: JP Infonet, Bisnode och Infosoc. Visma har tjänster som avser rättsfalls- och upphandlingsbibliotek, samt analysverktyg. Det finns härutöver tre leverantörer som hanterar tjänster rörande lagbevakning och lagefterlevnads kontroll – där bl.a. Notisum är verksam.

5.4.4 Innovation

Leverantörerna tog bl.a. uppföljande under innovation:

- Leverantörer arbetar kontinuerligt med att uppdatera sina system.
- Nya tekniska lösningar kan förbättra myndigheters behov av att få rätt information.

- Ökande kundanpassning av hur och vad som tillhandahålls av respektive leverantör.

5.4.5 Avropsordning, anbudsområden och antal leverantörer

Leverantörerna är positiva till att en avropsordning med särskild fördelningsnyckel utifrån myndigheternas behov används vid en eventuell upphandling. Samtliga leverantörer som kvalificerar sig kan antas för det aktuella området/helheten. Om tjänsterna skulle upplevas som likvärdiga kan utslagsgivande vara pris. Detta skulle enligt leverantörerna vara ett sätt att säkerställa konkurrensen och att andra faktorer beaktas än enbart lägsta pris.

Leverantörerna ser negativt på rangordning och förnyad konkurrensutsättning inom detta område. Leverantörer upplever att myndigheter kan få svårt att genomföra icke konkurrensbegränsande förnyade konkurrensutsättningar.

Sammanfattningsvis framkom nedanstående förslag på olika anbudsområden:

- En separat del som rör rättsfallsdatabas kopplat med upphandlingsinformation föreslogs av en leverantör.
- Separata delar rörande:
  - Allmän juridisk tjänst/nyhetstjänst innehållande juridiskt grundmaterial.
  - Nischad fördjupad juridisk tjänst (ibland kallad nyhetstjänst) med inriktning på relevanta rättsområden.
  - Rättsfallsdatabas.
  - Lagkommentarer.
  - E-litteratur.
- Separata delar för: lagkommentarer och litteratur, respektive för rättsdatabastjänster.
- Separat del som rör lagbevakning och efterlevnadskontroll.

5.4.6 Krav på leverantörer

De flesta leverantörer arbetar med kvalitets- och miljöledning utifrån egna system och policies.

5.4.7 Kravställning på tjänst

Leverantörerna lyfte sammanfattningsvis fram bl.a. nedanstående vad gäller kravställning på tjänsten:

- Ställ inte krav på att leverantör både ska tillhandahålla lagkommentarer och rättsdatabas som en del. I sådant fall kan enbart en leverantör lämna anbud.
- Beakta att det skiljer sig åt mellan leverantörerna hur lång tid respektive leverantörs rättsdatainformation går tillbaka i tiden, t.ex. vad gäller domar, förarbeten, om underrätters domar finns med i rättsdatabas eller inte, om analyser respektive e-böcker tillhandahålls.

- Tjänster levereras direkt i webbläsare. Myndighet kan även ta del av tjänstens innehåll via telefon, men inte genom app.
- Undvik för detaljerade krav på informationsmängder – detta kan begränsa konkurrensen.
- I dagsläget är databasinnehållet inte sökbart i något samsökningsverktyg (discoveryverktyg) och det är inte heller möjligt för myndigheter att genom administrationsgränssnitt hantera statistik hos merparten av leverantörerna.
- Administrationsgränssnitt för att hantera användarlicenser finns.
- Uppdateringsfrekvensen skiljer sig åt mellan leverantörerna – det sker allt från varje dag till månadsvis, beroende på vilken information uppdateringen avser.
- Support kan tillhandahållas under arbetsdagar per telefon mellan kl. 9-16, respektive mail mellan 8-17.

5.4.8 Prissättning och utvärdering

Användning av databastjänster prissätts per antal användare, per klick eller en kombination av båda. En leverantör lyfter fram att en betalningsmodell för samtliga användare inte bör användas då denna modell inte erbjuds av samtliga leverantörer.

Fakturering sker i förskott per år, månad eller kvartal.

Leverantörer lyfte bland annat fram följande under utvärdering:

- Utvärdering per del (utifrån konkurrenssituation per del).
- Beakta myndigheters faktiska nytta eller behov vid avrop.
- Beakta användarvänlighet vad gäller sökfunktioner m.m.
- Utvärdera inte enbart utifrån lägst pris, utan även exempelvis följande kvalitetsaspekter: olika möjligheter till inloggning från olika plattformar, service/kundservice, driftsäkerhet, eventuellt ytterligare kringtjänster.

5.4.9 Hållbarhet

Leverantörerna har kollektivavtal eller kollektivavtalsliknande villkor för sina anställda respektive, för en leverantör, för inhyrda konsulter. Det är inte vanligt förekommande att använda underleverantörer inom branschen.

5.4.10 Informationssäkerhet

Leverantörerna erbjuder delvis olika inloggningsmöjligheter. Sammanfattnings kan nedanstående inloggningsmöjligheter erbjudas inom området:

- Inloggning via konto.
- E-post och lösenord.
- Användarnamn och lösenord.
- Single-sign-on (SSO).
- IP-inloggning.

5.4.11 E-handel

Samtliga leverantörer har eller kommer att ha, möjlighet att sända e-fakturor i Peppol-format.

5.4.12 Övrigt

Andra tjänster som kan tillhandahållas av leverantör/er inom området kan avse exempelvis:

- Användarutbildningar (digitalt eller på plats).

5.4.13 Sammanfattning av leverantörsmöten

Det är en segmenterad och nischad marknad. Vid kravställning och indelning av anbudsområden bör försiktighet iakttas så att konkurrens inte uteblir. Upphandlingens utformning styr vilken avropsordning som bör användas. Leverantörerna är dock inte positivt inställda till förnyad konkurrensutsättning.

6 Lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd

Inom det aktuella området kan följande vara särskilt aktuellt:

- Cloud Act.
- Kreditupplysningslag (1973:1173).
- Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.
- Yttrandefrihetsgrundlag (1991:1469).

7 Hållbarhet

7.1 Inledning

Med hållbar offentlig upphandling menas att offentlig sektor tillgodoser sitt behov av varor och tjänster på ett sätt som säkerställer den goda affären sett till hela livscykeln. Hänsyn ska inte bara tas till de fördelar som uppstår för organisationen utan även till samhället i sin helhet, samtidigt som anskaffningen görs på ett sätt som minimerar skador på miljön.

Kammarkollegiets målsättning är att inom ramen för verksamhetens uppdrag, offentlig sektors behov och lagstiftningens möjligheter, på ett ansvarfullt sätt ska beakta miljö och sociala hänsyn vid upphandling och förvaltning av de statliga ramavtalen. De statliga ramavtalen ska bidra till att offentlig sektor kan möta de mål som satts i den nationella upphandlingsstrategin, Agenda 2030 och de nationella miljömålen.

Förutsättningarna för hållbarhetskrav varierar dock mellan de olika ramavtalsområdena och branscherna. I förstudiearbetet utreds därför vilket behov av hänsyn till de olika hållbarhetsdimensionerna som behöver tas för att möta olika strategiska mål men även de risker som finns inom det specifika ramavtalsområdet.

Av 4 kap. 3 § LOU framgår att en upphandlande myndighet bör beakta miljöhänsyn, social och arbetsrättsliga hänsyn vid offentlig upphandling om upphandlingens art motiverar detta. Hållbarhetshänsyn kan tas i alla delar av en upphandling, dvs. som kvalificeringskrav (t.ex. krav på miljöledningssystem), som tekniska krav (t.ex. krav på viss märkning eller certifiering), eller som kontraktsvillkor (t.ex. arbetsrättsliga villkor).

Av 17 kap. 4 § LOU framgår vilka skyldigheter en upphandlande myndighet har att kräva att leverantören fullgör kontraktet i enlighet med ILO:s kärnkonventioner. Detta gäller i de fall svensk arbetsrätt inte är tillämplig.

Av 9 kap. 2 § LOU framgår att när det som anskaffas ska användas av fysiska personer ska de tekniska specifikationerna bestämmas med beaktande av samtliga användares behov, vilket innebär att en upphandlande myndighet i vissa fall är skyldig att beakta tillgänglighet i upphandlingen.

Nedan redovisas vilka analyser gällande hållbarhetshänsyn (miljö, och sociala krav samt tillgänglighet) som genomförts för det aktuella ramavtalsområdet.

7.2 Miljökrav

Generellt bör leverantörerna inom detta, liksom i övriga, ramavtalsområden kontinuerligt arbeta med att förbättra och ta hänsyn till miljöaspekter för att förebygga och undvika negativ miljöpåverkan. Det handlar om åtgärder för att minska konsumtion och onödig

användning av negativt miljöpåverkande resurser som elektricitet, resor, papper och liknande.

Det är inte vanligt förekommande bland leverantörerna att ha ISO-certifierade kvalitetslednings- respektive miljöledningssystem.

7.3 Sociala krav

Med sociala krav avses villkor om lön, semester och arbetstid vilka de arbetstagare som utför uppdraget minst ska tillförsäkras. Beslut om och i så fall vilka sociala krav ska ställas i en upphandling ska förgås av en så kallad behövlighetsbedömning. I denna görs analys av risken för oskäligen arbetsvillkor i den aktuella upphandlingen, samt i förlängningen risken för att konkurrensen snedvrids. Villkoren ska ha en anknytning till det som upphandlas, och vara proportionerliga. Kraven gäller även underleverantörer som direkt medverkar till att fullgöra kontraktet.

Leverantörerna inom området har kollektivavtal för sina anställda respektive kollektivavtalsliknande villkor för sina konsulter.

7.4 Tillgänglighetskrav

Kammarkollegiet eftersträvar att de varor och tjänster som avropas från de statliga ramavtalen ska vara tillgängliga och användbara för alla, oavsett funktionsförmåga. En bättre funktion och utformning av tjänster i samhället gynnar alla, inte bara personer med funktionsvariationer.

Projektgruppen har ställt breda frågor i båda enkäterna rörande tillgänglighet. I dagsläget är det enbart två leverantörer som arbetar mer aktivt med tillgänglighet bl.a. genom tillgänglighetsstandarden WCAG.

7.5 Innovativa lösningar

Regeringen har som mål att Sveriges innovationsförmåga och innovationsklimat ska stärkas. Ökad internationell konkurrenskraft, nya jobb och förnyelse av näringslivet är generella samhällseffekter som man önskar uppnå. Regeringen anser vidare att det är viktigt att stimulera såväl utbud av som efterfrågan på nya innovativa lösningar. Ökade inköp av innovativa varor och tjänster kan stimulera till förnyelsearbete inom offentlig förvaltning. Ett av målen i den Nationella upphandlingsstrategin är en offentlig förvaltning som främjar innovationer och alternativa lösningar.

Inom Kammarkollegiet pågår ett arbete som syftar till att etablera en metodik för att utveckla hanteringen av innovationer inom IT-upphandlingar.

Projektgruppen har vid leverantörsmöten undersökt om upphandlingsområdet är lämpat för innovativa lösningar. Leverantörerna har här bl.a. lyft fram nya tekniska lösningar och

ökad kundanpassning. Enligt projektgruppen får detta utredas vidare i samband med en eventuell upphandling.

8 Säkerhet

8.1 Informationssäkerhet

Informationssäkerhet handlar framför allt om att hindra information från att läcka ut, förvanskas och förstöras. Det handlar också om att rätt information ska finnas tillgänglig för rätt personer, och i rätt tid. Information ska inte kunna hamna i orätta händer och missbrukas. De registrerade ska veta vem som använder deras personuppgifter och varför.

Behovet av en förbättrad hantering av information ur ett säkerhetsperspektiv inom offentlig förvaltning är väldokumenterad.

En upphandling inom Juridiska databastjänster ska ge goda förutsättningar för avropsberättigade organisationer att ställa relevanta informationssäkerhetskrav och hantera sin information på ett säkerhetsmässigt lämpligt sätt.

8.1.1 Säkerhetsskydd och Säkerhetsskyddsavtal

Verksamhet som omfattas av säkerhetsskyddslagen (2018:585) ska ha det säkerhetsskydd som behövs med hänsyn till verksamhetens art, omfattning och övriga omständigheter. Ansvar för säkerhetsskyddet ligger hos den som är verksamhetsansvarig. När det i utförandet av en tjänst förekommer uppgifter som med hänsyn till Sveriges säkerhet omfattas av sekretess (hemliga uppgifter) har staten, kommunerna och landstingen ansvaret för att det finns ett fullgott säkerhetsskydd hos leverantören.

För att tillgodose kravet på säkerhetsskydd när sådan verksamhet utförs på uppdrag av en myndighet, ska den uppdragsgivande myndigheten träffa ett skriftligt avtal – säkerhetsskyddsavtal – med ramavtalsleverantören om det säkerhetsskydd som behövs i det enskilda fallet. Vid de ramavtal där behov av säkerhetsavtal föreligger bör en sådan möjlighet anges i ramavtalet.

I förstudien har det framkommit att det föreligger intresse hos myndigheterna att ställa säkerhetskrav på leverantörerna av olika slag. Sådana krav kommer därför högst troligt att ställas. Det exakta innehållet i dessa kommer att utformas i en eventuellt kommande upphandling.

8.1.2 Dataskydd

Dataskyddsförordningen (GDPR, The General Data Protection Regulation) gäller i hela EU och har till syfte att skapa en enhetlig och likvärdig nivå för skyddet av personuppgifter så att det fria flödet av uppgifter inom Europa inte hindras.

Inom ramen för förstudiens rekommendation behandlar leverantörer inom området personuppgifter såsom personuppgiftsansvariga. Detta gäller både personer/medarbetare hos avropsberättigade som har behörighet till tjänsten och kontaktperson/er (och eventuellt attestant) hos avropsberättigade. Detta innebär att personuppgiftsbiträdesavtal i normalfallet inte behöver tecknas med leverantörerna vid avrop från eventuellt kommande ramavtal enligt föreslagen indelning.

9 E-handel

Med elektronisk handel (e-handel) menas ett sätt att skapa en effektiv inköpsprocess med IT som stöd. Elektronisk affärskommunikation ersätter den pappersbaserade kommunikationen. Avtal, leverantörer, priser m.m. blir lättillgängliga för de som ska beställa varor och tjänster, därför att avrop/beställningar och fakturahanteringen kan ske elektroniskt. E-handel enligt denna definition förutsätter att köparen hanterar sin elektroniska affärskommunikation via sitt e-handelssystem. Att en enskild handläggare inom köparens organisation gör inköp i en leverantörs webbshop via ett individuellt inloggningskonto betraktas inte som e-handel.

Målsättningen är att de leverantörer som tecknar statliga ramavtal med Kammarkollegiet ska medverka till att avropande myndigheter kan tillämpa e-handel och därmed leva upp till strategi, förordning och lagstiftning.

Förutsättningarna för att tillämpa e-handel varierar mellan olika ramavtalsområden och branscher. I förstudiearbetet utreds därför förutsättningarna för e-handel för det aktuella ramavtalsområdet. Den 1 april 2019 blev det lag på att alla inköp i offentlig sektor ska faktureras med e-faktura.

Samtliga leverantörer har, eller kommer att ha, möjlighet att sända e-faktura i Peppol-format.

10 Slutsatser

Det finns ett stort intresse hos myndigheterna för ett statligt ramavtal inom det aktuella området och den totala volymen uppgår till stora värden. Myndigheternas behov av tjänster inom området är dock diversifierat. Vidare avropar inte de enskilda små- och medelstora myndigheterna i stor omfattning.

Projektgruppen finner, utifrån den behovs- och marknadsanalys som genomförts, att det finns en bristande konkurrenssituation på marknaden – särskilt vad gäller juridiska rättsdatabaser med kommentarer. Marknaden i övrigt är segmenterad och leverantörerna nischade. En eventuell upphandling skulle kunna utformas på ett sådant sätt att det kan uppstå en konkurrenssituation vid avropet, t.ex. genom användning av särskild fördelningsnyckel utifrån avropsberättigads behov. Projektgruppen är dock med hänsyn till hur konkurrenssituationen ser ut, tveksam till om det är affärsmässigt att genomföra en upphandling för ett statligt ramavtal som har en sådan utformning för samtliga berörda avropsberättigade. Projektgruppen rekommenderar därför inte att en ramavtalsupphandling genomförs.

11 Källförteckning

11.1 Möten med myndigheter

Referensgruppsmöten har hållits med följande myndigheter:

- Arbetsförmedlingen
- Arbetsgivarverket
- Boverket
- Chalmers
- Diskrimineringsombudsmannen
- Försäkringskassan
- Jämställdhetsmyndigheten
- Kammarkollegiet
- Länsstyrelsen
- Migrationsverket
- Myndigheten för delaktighet
- Regeringskansliet
- Polisen
- Riksarkivet
- Riksdagsförvaltningen
- Riksrevisionen
- Skolinspektionen
- Statens servicecenter
- Statskontoret
- Umeå universitet
- Uppsala universitetsbibliotek

Projektgruppen har haft separat möte med:

- Bibsam

11.2 Möten med leverantörer

- Bisnode
- Infosoc Rättsdata AB
- JP Infonet
- Notisum
- Visma

11.3 Enkätutskick till myndigheter

Juridiska databastjänster – Myndighetsenkät skickades ut till 244 myndigheter och besvarades av 105 respondenter vilket ger en svarsfrekvens på 43 %. Enkäten publicerades 2020-06-01 och sista svarsdag var 2020-06-15.

11.4 Enkätutskick till leverantörer

Leverantörsenkät – Juridiska databastjänster publicerades som en öppen enkät/publikation och besvarades av fem respondenter. Enkäten publicerades 2020-06-01 och sista svarsdag var 2020-06-16.

11.5 Referenslitteratur och andra källor

- Agenda 2030.
- Dataskyddsförordningen (GDPR).
- ILO:s kärnkonventioner (nr 29 Förbud mot tvångs- och straffarbete, nr 87 Föreningsfrihet och skydd för organisationsrätten, nr 98 Rätten att organisera sig och förhandla kollektivt, nr 100 Lika lön för lika arbete, oavsett kön, nr 105 Avskaffande av tvångsarbete, nr 111 Diskriminering vid anställning och yrkesutövning, nr 138 Minimiålder för arbete, nr 182 Mot de värsta formerna av barnarbete).
- Sveriges 16 miljö kvalitetsmål, <http://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/>.
- Diskrimineringslagen (2008:567).
- Förordning (2006:260) om antidiskrimineringsvillkor.
- Säkerhetsskyddslagen (2018:585).